

מעשה ביום טוב

על "שיר אביב" ליאיר הורביץ

אין קץ לחכמה ואין כסיל לקישוט...
(אלתרמן, "אל הפילים")

משקים פטל הלך -

יומטוב חפר ונשא
דללים מלאי עפר, לתמו
חשב דללים מלאי שמש, לעצמו
אמר: אני רוצה לחיות.

היה שומע צפור שר:
הרי אני יותר גבה
ואדמה שלך
איננה אדמה של שמים...

יומטוב שתפר עד היכן למטה למטה
אמר לצפור: הרי
ורם מים אינם שמים
ותעץ הרי בול נבוב.

"בראשך נכנס יובב", עוד
שר צפור, "בראשי צפור", אמר
יומטוב שתפר לתמו.

"במה להמתיק ימים, אם לא בשירים...". ? ספק
אם אפשר לומר דברים אלה גם על פירושי
שירים; אבל, אולי עשויים פירושי שירים
לסייע לקורא לזכות באותה מתיקות השמורה
בשירים. "שיר אביב" מאת יאיר הורביץ (מופיע
בקבצי שיריו 'סלויון' [1966]; 'בעיר שרקיעים
לה אין' [1968]), שהוא גם שיר על האופן שבו
ממתקים ימים בשירים, יש בו חוכמה ויש בו
כסילות. אולם חוכמתו אינה יומרנית עד כדי
לשעמם, וכסילותו אינה אטומה ומייגעת, אלא
ליצנית, מרנינה ומקשטת. שתי התכונות הללו
אינן מן השכיחות, ואילו צירופן גדיר. והנה,
דווקא לפרשן של שיר כזה אורבות שתי הסכנות
- שהרי אינו יכול להיות חכם דיו ולא שוטט
דיו כמו משורר אמיתי. מה גם שעיקר שבעיקר
ניתן כאן, כבשירים אחרים של יאיר הורביץ,
"בין השורות" ("בלדה למי שבין השורות") והוא
משהו "לא יתואר במילים" כלל ("אגדה").

כללו של דבר, לפנינו שיר שמעצם טיבו מקשה
על מלאכת-פירושו, ואולי מיתר אותה. ואם
מבקש הקורא ללכת אתי בדרך המעקשים הזאת,
מן הדין שיהא ער גם לספקות שהיא מעוררת.

השיר נקרא "שיר אביב", אך בניגוד למה שעשוי
להשתמע מכותרת זו אין כאן אפשרות לזהות
באיו עונת שנה בא לעולם הבוקר שהשיר
מתאר. יכול הוא להיות יום קיץ מוצף אור, אבל
ה"דללים מלאי שמש" שבו, קיימים אולי רק
במחשבתו של גיבור השיר. יכול הוא להיות
יום גשום, שהרי יומטוב מסביר כאן לציפור שאין
שמיים בנמצא אלא השמיים הם "ורם-מים". אבל
גם דבר זה אי אפשר לקבוע בבטחון; יתכן
שאינו כאן אלא טיעון קנטרני בעלמא (ראה
להלן). לכן יש להבין שלשון הכותרת אינה
מורה על אותה עונת שנה שבה גולדים מחדש
העולם והאהבה והלב בהרבה שירים, כמו למשל
בשירו הנפלא של אמיר גלבע "הולדת". האביב
כאן אינו משהו אובייקטיבי המעורר רגשות,
ואף לא קונבנציה אונברסלית. יש לתפוס את
ה"אביב" שבלשון הכותרת כמטאפורה, ככינוי
להרגשת אביב אישית, סובייקטיבית, אשר נתפס
סת באופן ספציפי מאוד לאדם מסויים שקם
בבוקר והוא חש מאושר באופן בלתי מוסבר
ובלתי תלוי בשום סיבה אקלימית או בכל סיבה
אחרת. זהו, אם כן, שיר המעצב מצב-רוח, שאפי-
שר לנמק את התרחשותו ואת ה'אביביות' שלו
אולי רק באופן שבו מסביר הרגשה דומה הדב
הפותה של המשורר האנגלי א. א. מילן:

טוב להיות ענן פורח / ברחבי שמים /
הוא עליו והוא שמח / למה שהוא ענן
פורח...

התבוננות של ממש בבית הראשון, או ליתר
דיוק בשורה הראשונה של השיר, תגלה לנו עד
מהרה שאכן ענינו של השיר ב'אותו' ענן פורח
עצמו. שורה זו היא ציטטה כמעט מדויקת מפסוק
בספר הושע (ו', 4) שבו מוכיח הנביא (כדרכם
של נביאים) את ישראל על טובם שאין לסמוך
עליו, על חסדם שאינו מאריך ימים: "מה אעשה
לך אפרים ומה אעשה לך יהודה וחסדכם כענן
בוקר וכטל משכים הולך". בלי ספק

פועלת בשיר (ואולי זו אפילו נקודת המוצא שלו) משמעותו של הפסוק המקראי, כלומר, מעין הדעה מראש שאכן כל המתואר בשיר אינו אלא חסד חולף, שמחה שאין לסמוך עליה, שיגיון של רגע, בלא ממשות. אבל עיקר עניינו של השיר הוא דווקא שבחו של החסד החולף הזה, שמחת התרחשותו. מבחינה זאת מטעימה הציטטה בשיר משהו שאינו קיים כלל בפסוק המקורי; למעשה, משהו שעומד בניגוד לפסוק. להיפוך משמעותי זה גלוות תופעות אחרות בתחום דרכי הניצול הלשוני של הפסוק המקראי. הורביץ 'מזיו' את המלים ממקומן המקורי ומשנה את סדר הופעתן (במקום "כטל משכים הולך" – "משכים כטל הולך"). בלשון המקרא כל הצירוף הוא דימוי אחד (רק המשכים ונעלם); על פי לשון השיר נשאר כטל הטל בתחום הדימוי ואילו מי ש'מש-כים' ו'הולך', על פי הבנה אחת אפשרית של שורה זו, הוא יומטוב שקם מוקדם עם הטל, או שהוא רענן וצח כמו הטל. המלה "הולך", אשר בפסוק המקראי יש בה משהו מוזר במקצת (טל הולך – במשמעות של טל נעלם), באה בשיר גם במשמעות שיש לה בעברית מדוברת: 'הולך לוי' ('מצליח לוי'). על פי הבנה זו מבטאת השורה הרשונה הרגשה של אדם ביום שבו הכל רענן ומצליח, הכל 'משכים כטל' ו'הולך'. המלים "משכים", "כטל", "הולך", וזכות למעין אוטור-נומיה וכל אחת מהן 'מעבירה' משמעויות לשיר כולו. כל מה שקשור ברעננות מוקדמת, בבקר מטלל, ב'הולך', צובע את כל ההתרחשויות שבמצייאות ובלשון של השיר. הצירוף כולו – שהקורא פוגש בו בראש השיר (לפני שקישר אותו לכל דבר אחר), ובבית נפרד – עומד לעצמו באופן שמצד אחד אינו מתקשר במפורש לשום פרט בשיר, ומצד שני אפשר לקשר אותו כמעט לכל דבר ודבר שבו. השורה, שאפשר לתפוס אותה כמתארת כיצד "חפר יומטוב דליים מלאי עפר", כיצד "היה שומע ציפור שר" וכיצד בכלל התרחש לו אותו יום נהדר, מתארת גם את האופן שעל פיו יש לקרוא את השיר כולו (אילו צורפה אל הבית השני של השיר היתה מתארת רק את יומטוב שהשכים והלך ונשא דליים, אך כל כן כאן, כשהיא עומדת לבדה בראש השיר). "משכים כטל הולך" הוא מעין הצהרת נושא, כותרת משנה של השיר. כמין מפתח הרשום בפתח של יצירה מוסיקלית מהווה שורה זאת מעין "מפתח מצב רוח" הקובע את נימתו הכללית של השיר ומאפיין את כל מה שמתרחש בו. זיקתה של השורה לשורות אחרות בשיר הדוקה ועשירה הרבה יותר ממה שניתן לזהות על פי ניסוח ישיר כלשהו. מבחינה זאת, דהיינו מבחינת ההישענות על ריחוף משמעויות, על השתמעויות מכוח ההקשר ועל זיקות רופפות מתהמקות אין כמובן אופן התקשרותה של שורה

זו יוצא דופן לא ב"שיר אביב" ולא בשירת יאיר הורביץ בכלל.

מה שאירע כאן לפסוק המקראי אופייני לכמה וכמה שימושי לשון שבשיר גם מבחינה אחרת. מצד אחד נשמרים סימני ההיכר הנכבדים של המליצה, מצד שני היא נהפכת על פיה הן במשמעותה והן כזה שהפכה ללשון פוחחים פרי טית. בין שתי רמות הסגנון, כמו בין שתי המשמעויות, נוצר 'עודף המשמעות' או 'עודף מצב-הרוח' של השיר. באופן כזה נוהג הורביץ גם בניבים יומיומיים נמוכים למדי או במקובלות של תחביר ואוצר מלים. בכל השיר מופיעים משהקים מילוליים מהסוג הזה. המעבר מאופן הבנה אחד למשנהו או מרמת ניסוח אחת לחברתה תורם תרומה מכרעת לאפקט המיוחד של השיר. המעבר רים או העיוותים אינם דראסטיים אלא קלים ומעודנים ולכן הם טבעיים ומעלי-חיך.

שמותיהם של 'גיבורי' השיר הם דוגמה לסוג אחר של מעברים כאלה. משמעותו הכללית של השיר מביאה לכך שכל הקורא את השם יומטוב חושב מיד על היום הטוב שבא לו, לאיש זה, בשיר. אין ספק ששום דבר בענין זה לא נאמר בשיר אבל גם אין שום ספק שיומ-טוב הוא באופנים כלשהם יום-טוב. זיהוי-לא-זיהוי זה מביא לכך שאפשר לתפוס את האיש כהאנשה של היום או את היום כגילום של מצב הרוח הפרטי השייך באופן בלעדי לאיש יומטוב. אפקט דומה, אם כי דק יותר, עולה מהניסוח "היה שומע ציפור שר". החילוף של המטבע התיקני "ציפור שרה" ב"ציפור שר" הוא כמעט בלתי מורגש, אך יש בו משהו מחוכם מאד. השיחה בין יומטוב והציפור אפשר לראותה כשיחה שבין "יומטוב" ל"ציפור", שני שמות 'רשמיים' למדי המצלצלים כשמות גיבורים של בדיחה פרטית.

נסתכל עתה במעשיו של יומטוב שעליו בעיקר מספר "שיר אביב". על פי שמו הוא אדם פשוט (יומטוב כמו סימנטוב או הנוכה או פסח ולא כמו הורביץ או פנקס או ברנשטיין), שחפר לתומו, כנראה תעלת מים ואולי בור ספיגה. קל לשער שאינו אינטלקטואל דוקא, שהרי רק אדם שאינו מתפלסף מטבעו מסוגל לומר לעצמו בנאי-ביות מדהימה כל כך – "אני רוצה לחיות!" (בלי הסתיגויות מטפזיות או מודיפיקציות אירו-ניות). מן הסתם יש מקום לפקפק אפילו בתבונתו הפשוטה: וכי איזה איש נבון משוחח עם ציפור (זו אשר יושבת כנראה על ענף העץ שלידי מקום עבודתו)? דבר זה הוא מעשה ילדות לכל הדעות. קיימת התאמה מתקבלת מאד על הדעת בין הנסיבות המתוארות, דמותו של הגיבור, מצב רוחו ולשונם הבלתי תיקנית שלו והשיר. השיר מעצב אותם במידה רבה של מהימנות. אפילו שיחת האיש עם הציפור נתפסת בהקשר

זה כשיחת חיות ועופות במעשיה לילדים שאין איש מפקפק באותנטיות שלה, למרות שבודאי אין היא הולמת את מה שסביר מבחינת חוקיה של המציאות הריאלית.

הבית השני של השיר מתאר את יחסו של יומטוב לעולם שמסביבו בנסיבות שתוארו. בית זה עשוי מלאכת מחשבת של גלישות ("פסי-חות"). חלוקת המשפטים בשורות הבית מאפשרת שתי קריאות שלמות ויפות, שהן שתי תפיסות של היחס הזה. קריאת השורות לפי תחבירן הרשמי, הגלוי - "יומטוב חפר ונשא דליים מלאי עפר, לתומו חשב דליים מלאי שמש, לעצמו אמר: אני רוצה לחיות" - מורה על עירוב של האובייקטיבי והסובייקטיבי. יומטוב התם מסוחר רר משמחה אביבית, טועה לחשוב כי דליי העפר שהוא נושא הם דליי שמש, ומכאן ההתלהבות הגדולה שבה הוא עושה את מלאכתו (יומטוב שחפר - במרץ רב - עד היכן? למטה למטה...).

נחלפו לו בירא עמיקתא באיגרא רמה. (נוסה אחר, ראשו כל כך בשמיים" שמרוב התלהבות אינו יודע אפילו עד כמה העמיק לחפור). אולם אפשר לקרוא בית זה גם באופן אחר, על פי חלוקת השורות: "יומטוב חפר ונשא דליים מלאי עפר לתומו, / חשב דליים מלאי שמש לעצמו, / אמר: אני רוצה לחיות". בקריאה זו נשמרת הפרדת תחומים ברורה בין העולם הממשי לבין הרגשות הפרטית של הגיבור. תמימותו של יומטוב, אם אפשר לומר כך, אינה תמימה כל כך. לתומו (בפשטות, כמות שיש לעשותה) הוא ממשיך במלאכתו שאינה משמחת כל כך כש"עצמה" (יומטוב חפר עד היכן למטה למטה" - כלומר, - שהיה תקוע עמוק עמוק באדמה). אבל דבר זה אינו מונע בעדו מלמלא במהשבותו דליי-דליים מלאי אור. לפי גירסה אחת ויומטוב, מתוך שטות של שמחה ומתוך תמימות טפשונה, רואה בעולמו מה שאין בו. לפי גירסה שניה נשמר בו, בעצם תמימותו, משהו נכון. הוא "מצפצף" מעט על העולם האובייקטיבי, אבל דווקא מתוך תפיסת מציאות פיקחת ומורכבת. בתמימותו יש משהו מתוחכם. מכל מקום, הוא מכריז, אולי בנימה של התרסה, "אני רוצה לחיות!" (ואו מתרמוזם כאן גם כל הדברים אשר מפריעים לו לחיות). בין אם זו אמירה מסוחררת מבושמת, בין אם זו אמירה מפוכחת יותר ממה שנראה ברגע ראשון, עדיין היא נשמעת נאיבית למדי.

כאן בדיוק נשמע קולו המערער של "ציפור שר", קול שאינו מבין או אינו מסכים לשמחה הבלתי מנומקת, ועל כן טפשית, של יומטוב, ובוה נפתח הדו-שיח שבין יומטוב לציפור שהוא ליבו של השיר.

הדו-שיח, או ליתר דיוק, הדו-יוכות, שבין יומטוב לציפור מהווה אחת משיחות השטות

המחוכמות ביותר שאפשר לשמוע בספרות. משהו קרוב ברוחו לדו-שיח זה היא שיחת הברווז והציפור באגדת הילדים הרוסית 'פטר והזאב' (אשר הולחנה ע"י סרגי פרוקופייב): אומרת הציפור (מראש העץ) לברווז (שבאמצע האגם): "איזה מן ציפור אתה?! הרי אינך יודע לעוף". ועונה לה הברווז: "איזו מן ציפור את?! הרי אינך יודעת לשחות..."

הברווז מתיימר כביכול להיות ציפור בלי שיהא לכך צידוק. גם יומטוב מתיימר להיות גבוה. הוא "מתהלך וראשו בעננים", אף שלמעשה אין הדבר כך. עפר, שהוא מן האדמה, נראה לו כשמש, שהיא בשמיים. את דברי הציפור "הרי אני יותר גבוה" אפשר לנסח גם כך: "לו היית באמת גבוה, כציפור על העץ, הייתי מבינה אותך, אבל אתה הרי גבוה רק באופן פיגוראטיבי. באמת, הרי אתה על האדמה". דברי הציפור מגוססים כהתנגדות לטענה האפשרית של יומטוב שגם הוא "גבוה" ושמה "עד לשמיים..." ואת טענותיה בונה כביכול הציפור על פי מושגים אנושיים שהיא מתאימה אותם לעולמה ה'ציפורי'. אם השמיים הם האדמה של הציפור (קרקע חיותה), נכון יהא לומר שהאדמה של יומטוב היא אדמה של אדמה ולא אדמה של שמיים... (מ'הגיון זה מתרמו, כמובן, גם היפוכו של דבר: אם שמיים הם אדמה של ציפור, כי אז אדמה יכולה להיות שמיים של בן-אדם.) הציפור טוענת בשם עובדות אובייקטיביות, כביכול, כנגד מה שהיא תופסת כדברים שבדמיון, או - כנגד ערבוב התחומים שבין האובייקטיבי לסובייקטיבי.

אך יומטוב אינו נבהל במיוחד מדברי הציפור ומתקיף אותה בהעזה אבסורדית. האבסורד הזה הובלט ביותר על ידי הפסיקה המתארת כאן דווקא את מעשי יומטוב "שחפר עד היכן למטה למטה...". ראשית, התיאור הוא עברית משונה: שנית, הוא מבליט את הריחוק הקוטבי של יומטוב מן השמיים (מבחינת מצבו האובייקטיבי הוא תקוע עמוק באדמה). שלישית, מצבו מתואר, כביכול, מזווית ראייה של הציפור היושבת למעלה (שאלו ידעה לשון בני אדם היתה מנסחת את הדברים בקירוב כך: חפר עמוק כל כך שאין רואים את קצה הבור...). לדברי יומטוב המלה שמיים אינה מייצגת משמעות אובייקטיבית מלבד זרם מים (ביום גשם). שמיים כמות אזורירית תכולה ושמחה הם המצאה מילולית אנושית. כלו-מר: מה לך מתייהרת, אומר יומטוב לציפור, הרי שמיים הם בסך הכל משהו פיזיקלי חסר משמעות - "זרם מים" (ברקע - המדרש לבראשית שעל פיו אין שמיים אלא שם-מים). לפי הגיון מסוג דומה אפשר לקרוא לעץ בשם אחר, למשל "בול גבוה" (בכינוי זה יש כמובן יותר משמינית של זלזול).

לעובדות האובייקטיביות שהציפור מדברת בש-

מן אין כל חשיבות. למעשה, אין כלל עובדות אוביקטיביות בנמצא. טענתו של יומטוב דומה לטענת הברווז של פרוקופייב, שהי "יכולת לעוף" היא באמת מגדיר של ציפור, ואילו הטענה ההפוכה (טענתו של הברווז) היא טענה שרירי-תית לגמרי, ההופכת תכונה פרטית לקנה מידה כללי. מובן, אם כן, שטענותיו של יומטוב נשמעו עות מטורפות למדי לאוזני הציפור שעולמה ברור ומאורגן ושהיא, כמסתבר, 'נומינאליסטית' מובהקת בהשקפת העולם שלה. הציפור זונחת אפוא את הויכוח ההגייוני, וטוענת 'אד'הומינם': 'נכנס לך זכוב לראש', כלומר, אם כן אין לי מה לדבר אתך, הרי אתה מטושטש.

תשובתו של יומטוב היא מעדן שירי הראוי לעלות על שולחנם של גדולי המשוררים. מצד אחד יש בה פשטות וספונטאניות המאפיינת אינ"טואיציה תמימה שמצליחה במקום שכל התחכמות היתה נכשלת. מצד שני זוהי מכה ניצחת ומפוכחת, קריצה ממוזרית שקורצים לנו יומטוב ש"הפר לתומו", ויאיר הורביץ שהעמיד "לתומו" את כל השיר על ראשו.

בהקשר התם יש בתשובה זו משהו מתשובתו של מי שמודה במקצת, אבל יש בה גם תיקון טעות. כשיומטוב אומר "בראשי ציפור" הוא, מצד אחד, מודה שהוא באמת מבלבל או "טוש" טוש" במקצת, אבל בזה הוא גם אומר שאם הוא 'משוגע', אז זהו שגעון נפלא, אושר 'לא נורמלי'. יומטוב תמה על כך שדווקא הציפור אינה מבחינה בהבדל שבין "זכוב לראש" לבין "ציפור בראש". אכן, בעיני טיפוסים 'רציניים' כמו ציפור ההבדל שבין "זכוב לראש" ל"ציפור בראש" הוא הבדל של מה בכך (אולי ההבדל הוא רק בזה שמי מזה לו ציפור בראש הוא משוגע יותר גדול מזה שיש לו זכוב לראש). אבל בעלי הבחנה דקה יותר יודעים שזהו ההבדל הקובע. גם הקירבה שבין הניבים, וגם ההבדל שביניהם 'משחקים' בלשון השיר, כדי להעמיד שוב אותה כפילות של שגעון והשראה, תום וטפשות, ממשות ודמיון.

בהתבוננות שניה תשובתו של יומטוב היא תשובה מוחצת ביותר, מכה מתחת לחגורה. שהרי כך בערך אפשר 'לתרגם' את דבריו אל הציפור – "מה את מתוכחת אתי בכלל?! את הרי קיימת רק בראשי, אני המצאתי אותך!" יומטוב גלאה כמדומה מן הויכוח, והוא 'יוצא' מתוכו ובוהו הוא מגלה לנו שלא נוכחנו אלא במשהק שיומטוב פתח בו לרצונו וחדל ממנו כש'נמאס' לו. התשובה מעבירה את נקודת הכובד של השיר להתרחקות הפנימית. כמסתבר, שני הקולות הדוברים הם קולות בוויכוח המתרחש בליבו של יומטוב (או בליבו של המשורר). יומטוב מפרש כביכול את צפוף הציפור כלעג שהיא לועגת לו ולשמה. תו. שהרי הנתונים ברורים: הציפור, חפשיית

ומכונפת, עומדת על העץ ושרה, ואילו יומטוב יוצא לעבודת הפירתו. השיר מתייחס לשני סמלים קונבנציונאליים – ציפור השיר המצפצפת להנאתה עומדת בניגוד קטבי לאיש הכבול לפרנסתו, שצריך להרוויח את לחמו, ואם מעמתים אותו עם ציפור נאה לעשותו למייצג של משהו כמו "ריאליות קצוצת כנפיים". מה פלא שהוא עצמו חושש לרגע שנתבלבלה עליו דעתו, "נכנס לו זכוב לראש". בשמם של ההיגיון, המציאות, וכל התפיסות המקובלות, שמחתו של יומטוב היא בלתי הגיונית. ואמנם נושא השיר קשור במצב רוח שהוא מעצם טבעו אנטי-היגיון, שנוצר דווקא על הבסיס של שבירת תפיסות מקובלות בדבר מתי להיות שמח, מיהו האיש השמח, מדוע שמחים וכיו"ב, אשר קושרות, כביכול, את השמח זה בגורמים ההיגיוניים, בסביבות של ממש, או במגו האוויר בחוץ. ב"שיר אביב" קשורה השמחה מלכתחילה בשטות, במעשי ילדות, בקורטוב של שגעון. "אמנם אני עמוק באדמה, קם לעבוד עבד דה קשה ביום של סתם", אומר כביכול המשורר, "אבל אין זה מונע בעדי להרגיש מה שאני רוצה להרגיש. אני יכול להיות מאושר יותר מצפור, ובאמת אני יותר מצפור, כי אני הוא שהמצאתי אותה". דוקא משום כך נפלא הוא ששמחתו של יומטוב, שהיא מצד אחד שמחה תמימה, ספונה טאנית, אשר קשורה בהתעלמות מחוקי ההיגיון והמציאות, היא, מצד שני, מנומקת על ידי היגיון כמעט מטאפיזי. יומטוב טוען בשם סובייקטיביזם קיצוני – שמיים הם רק הרגשה של שמיים, אביב אינו אלא הרגשה של אביב, וציפור היא בדיוק מה שאני מוצא לנכון שתהיה, ואם כך אדמה יכולה להיות שמיים, בדיוק כמו שמיים, ואני ציפור. מטה ומעלה, שמיים וארץ הם אותו דבר עצמו. לפי נוסח זה מתגלה כמיין פילוסוף עליון המשתעשע בסמאטיקה של שטות, הטוען כנגד ממשותה של הממשות בשם הרגשה פנימית, ודן בעצם בשאלה הנצחית של החירות...

השיר מעמיד במסווה של תמימות ואבסורד הגייון – היגיון עליון. מעין אף-על-פי-כן חצוף, שהוא, במושגי השיר, מותר האדם. מבחינה זאת הוא מהווה ניגוד לדו-שיח שבין אדם לציפור המתקיים ב"שיר שיכור באביב" של המשורר הסיני ליי-טיפו שהולחן על ידי מאהרר ב"שיר על הארץ" שלו. בשיר ההוא חודר צפוף עליו של ציפור להרהרויו של שיכור ומזכיר לו שאביב בעולם. אבל השיכור בשלו; לטעמו אביב אינו לעניין, והוא מבקש שיניחו לו לשוב ליינו וליאורו. שו. ב"שיר אביב" של יאיר הורביץ המצב הפוך, לא האביב האובייקטיבי (!?) תובע את שלו מן האדם העצוב, אלא האביב הפנימי משתלט על המציאות האובייקטיבית ועל הקונבנציות המקובלות.

אמנם הכל יודעים שאדם צובע את העולם

בצבעי הרגשתו האישית, אבל התקפתו של יומ" טוב על המציאות האובייקטיבית היא חריפה כל כך שאפילו כ"פילוסוף" עשויים אנו לחשוך בו שי'נכנס זבוב בראשו". אך אל חשש. עדיין יש באמתתתו תשובה חזקה דיה כדי שתוכל לשמש 'מלה אחרונה'. "בראשי ציפור" אין פירושו שמחה חסרת פשר בלבד שצידוקה בה עצמה, ואין פירושו חכמה פיקחת בלבד, אלא משהו המצרף את שתיהן: "בראשי שירה". כמאמרו של רוברט פרוסט ההולם מאין כמותו את "שיר אביב": "A good poem begins in delight and ends in wisdom".

כל השיחה כולה, הציפור, והעץ, והשמיים אינם ענין לויכוח הגיוני או לא הגיוני; הם שעשוע, בדיה שיומטוב בדה מליבו. "יש לי ציפור בראש" פירושו גם, אני יותר מציפור, כלומר אני משורר (ואין זה חשוב אם תמיד או אם רק ליום אחד). יומטוב שנוף בעצמו – "מה לך משתטה", עונה לעצמו – "זהו משחק שאני משחק עם עצמי, כי טוב לי, כי אני מאושר".

ובאמת אפשר לפרש את כל היכוח כמשחק של לשון. היכוח הוא יכוח על תוקפו של מוסכמות הלשון שמוצגות בו, זו כנגד זו, תפיסות ליטראליות ופיגוראטיביות של הלשון. הליטראלי הופך לפיגוראטיבי והפיגוראטיבי לליטראלי, הציפור מבטלת את לשון השירה של יומטוב, יומטוב מראה לה שהיא בעצמה שירה, וכך, ככל שהניגודים – יומטוב עמוק באדמה, הציפור בעמ' דתה הגבוהה – מובלטים, מסתבר שבעצם שניהם באותה עמדה, שהרי מעמדם של הדמויני והריאלי התהפך על פיו וכל הקיום הפך למשחק פיזי (עצם העובדה שהציפור מנסחת את טענותיה במושגים פיגוראטיביים השאולים מעולמו של יומטוב, כפי שיומטוב אמר לגסח את מצבו כמו-שנים השייכים לעולמה של הציפור, מעידה על אופיו המשחקי-שירי של כל היכוח...).

כידוע משמשת הציפור השרה לתומה ("אין שואלים את הזמיר מדוע הוא שר – הוא שר כי טבעו לשיר") משל ודגם לפייטן השר, כדי כביכול "אינו יכול אחרת...". "שיר אביב" מהדהדת גם הקונבנציה הרומאנטית הזאת, אלא שעל רקע תפיסה "מתקדמת" יותר – זו של המשחק והחוכמה – היא זוכה בגוון הומוריסטי, ואפילו מיתמם במקצת: "בראשי ציפור אמר יומטוב שפר לתומו...".

בנקודה זו אני רוצה להבליט, מה שהקורא אומנם ראה והאי בעצמו, שחלק עיקרי של הדברים שאמרתי עד כאן היו מעין נסיון לפאראפראזה של דברי השיר. דבר זה אינו מקרי. נראה לי שדרך פירוש כזאת נובעת כמעט מעצם טיבו של השיר והולמת את הפואטיקה שלו. זאת, לא משום שפאראפראזה עשויה "למסור" את השיר (ההיפך

הוא הנכון), ולא משום שהשיר קשה במיוחד, אלא דווקא משום שיותר משהשיר מתאר מצב רוח, הוא בונה אותו באמצעות גוונים דקים מאד של משמעות, מעברים סגנוניים וניצול מיון חד של חומרי לשון. השיר מתאר מצב רוח טוב, אבל זהו טוב מיוחד במינו, המובן מאליו מצד אחד אך מצד שני הוא טוב של אף-על-פי-כן, של אנטי היגיון, של צפצוף עקשן על כל העולם, חוקיו ומוסכמותיו. ענין זה שכולו טהורה וסופיסטיקאציה פקחית גם יחד נבנה בעיקר על בונה יאיר הרוביץ שיחה בלשון עלגים, לשון ילדותית או עברית מדוברת, ואותה שיחה עצמה היא בעצם גם ויכוח כמעט לוגי. ה"תרגום" של לשון השיר שבעורתו אפשר "לישר" את העיות התחבירי, לגלות את הניבים המסתתרים מאחריה ולהעמיד זו בצד זו את אפשרויות הניסוח הרבות שהשיר מוסר אותן באופן תמציתי, מרומז ומחודד; "תרגום" כזה דווקא באשר הוא מדגיש את הפער שבין הלשון הפיוטית האקטואלית לבין פאראפראזה פרוזאית אפשרית שלו, מבלט את 'עודף' המשמעות או ליתר דיוק את 'עודף' ה'אביב', שהוא עיקרו של השיר; ועודף זה מצוי דווקא בהפרש שבין הניסוח הלוגי לטוטני, שבין הפסוק המקראי לניסוחו בשיר, שבין לשון בני אדם ללשונו של יומטוב, שבין אופני הקריאה השונים של הבית השני, וכן במשחק המתמיד שבין אלה לאלה. שהרי כל אותו תיאור מדויק של הסיטואציה והעקביות ההגיונית של הטיעון יותר משהם משמשים כאן לשמם הם קיימים בשיר כדי שאפשר יהיה להפיק מהם אותה משמעות לוואי "מטורללת", אותה הרגשה דווקאית שהיא עיקר ענינו של השיר.

בשירתו של יאיר הרוביץ בכלל מצויות תמונות רבות ומצויים משפטים רבים המהווים ריקונסטרוקציה ציורית או מילולית של משהו שלא נאמר בשיר. הקורא אמור להתעלם כמעט מתוכנו האינפורמאטיבי הישיר (שלעתים כמעט אינו קיים) של הטקסט ולקלוט מתוכו איוה הלך רוח העולה ממשמעויות הלוואי של המלים והתמונות ומזיקת הגומלין שביניהם, או שעליו לשחזר כביכול את מה שלא נאמר בשיר על פי מה שנאמר בו, לא משום שמה שלא נאמר הוא חשוב כל כך, אלא משום שטווח ההתרחקות ממנו עושה בעצם את מה שחשוב בשיר. חמרי השיר מנוצלים כביכול ב"אלכסון", מן הצד, כך שהנחת השיר פירושה בעיקר קליטת מה שאינו מפורש אלא מה שהוא בגדר אפשרות, משמעות לוואי, מתיקות מתגעגעת או מלאות של רגש או מסירה סינסטטית של תחושות, או איוו אטמוספירה או התרשמות המרחפים מעל למשמעויות הציוריות או האינפורמאטיביות האפשריות של המלים. מה שעושה את "שיר אביב" למיוחד בין שיריו של

יאיר הורביץ אינו רק הלך הרוח המיוחד שלו, אלא גם העובדה שהשיר מכיל, כביכול, את האמור ואת הבלתי אמור גם יחד, שאנו זוכים במידה יתרה למקרא ולתרגום גם יחד. הרגשה מאוד אורירית מתנסחת בדרכים מאד מדויקות, השיר נבנה על חומרים מן המציאות למרות שחיים מרים אלה עיקר ענינם להפיק אותו עודף משמעות רגשי, אותן השתמעויות המהוות את מצב הרוח המעוצב בו. אפשר לדבר על קשר בין נושא השיר שהוא, במובן מסוים, אנטי-הגיון ואנטי-מציאות, לבין האופן שבו נוצרת התחושה החמקנית שהשיר בונה. אין כאן יצירת מארג אישי חדש לחלוטין של חומרים, שנדרש מאמץ להבין

אותו על ידי עימות עם הכרת המציאות של הקורא, אלא אותו "ליכסון" משמעות נוצר על ידי כך שהמציאות נבנית ונהרסת גם יחד, או שאופני ביטוי מקובלים נבנים ונהרסים. מצב הרוח המשוגע שמעוצב בשיר נוצר על ידי ההתנגשות שבין דרכי המסירה המקובלות של הממסד שות לבין האופן שבו היא נמסרת בשיר. זיקת הגומלין שבין התחומים וההתנגשות ביניהם הם הם שעושים את השיר למצב-רוח, שמפאני שזוה, והם שעושים את מלאכת פירושו למסור-בלת כל כך, במובן זה "ששיר אביב" הוא אותו יום טוב שהוא מתאר, ואילו הפירוש הינו לכל היותר דברי ציפור.